

ПРИЗНАЊЕ ХЕРОЈИМА ИЗ ДОЛИНЕ ИБРА

Ни после четири деценије од ослобођења земље, историчари нису изрекли коначне оцене о појединим биткама и фронтовима од којих су зависила даља борбена дејства Народноослободилачке војске. Један од таквих историјских догађаја свакако су борбе на ибарскозападноморавском подручју и ослобођење Краљева и Чачка 1944. године, о чему је уочи Дана Републике и Дана ослобођења Краљева (26. и 27. новембра) у овом граду одржан широк научни скуп. У раду скупа, чији су веома успешни организатори били Фонд за историју радничког покрета и НОБ-а при Историјском архиву у Краљеву, Војноисторијски институт ЈНА из Београда, Институт за историју радничког покрета Србије, Комисија ЦК СКС за историју Савеза комуниста, Републички одбор СУБНОР-а Србије, и Међуопштински историјски архив у Чачку, учествовало је више од педесет непосредних носилаца краљевачкочачанске операције, историчара, научника и публициста. Поднето је више од 30 реферата.

Од запажања која су могла бити карактеристична за овај сусрет бораца и научника, два свакако треба поменути на почетку. Реч је, на једној страни, о изванредној свежини сећања учесника великих битака, који се још увек веома успешно сналазе у историјским дистанцама и којима није тешко да наброје ни називе сукобљених јединица ни имена ратних другова па чак и имена домаћина у поморавским селима где су у кратким предасима одседали и, на другој страни, о искреној међусобној жељи и поверењу да једни другима сугерирају на допуни реферата или разјашњењу појединих догађаја уколико је нешто из било којих разлога изостало.

Нема сумње да су то били и почетни услови да расправа о овом фронту, који је обухватао три округа (краљевачки, чачански и ужички) и трајао два пуна месеца, добије на квалитету и не само „извуче“ ове догађаје из сенке београдске операције и сремског фронта, већ их стави и у исту раван са њима. Ту неправду су историчари у дводневном раду добрим делом и објаснили и отклонили, истучући, поред снаге ангажованих јединица и дужине ратних операција, и значај тих операција. А он је, свакако, несумњив.

Јер, када је дошло до спајања јединица Прве армијске групе НОВЈ са јединицама 3. украјинског фронта Црвене армије 11. октобра 1944. године код Велике Планае, командант Југоистока генерал фелдмаршал

Максимилијан Вајкс се морао одрећи намера да на Великој Морави успостави ново јужно крило немачког источног фронта. Истовремено, Група армија „Е“ је, уместо спајања са Армијском групом „Србија“ на Великој Морави стварања заједничког фронта (100.000 „Србије“ и 300.000 „Е“) према Трећем украјинском фронту, морала да убрза темпо повлачења с југа на северозапад да би себи отворила и одржала отвореним пут Велес-Скопље-Косовска Митровица-Краљево-Ужице-Вишеград и пут Косовска Митровица-Нови Пазар-Пријепоље-Вишеград, а делом снаге морала се пробијати знатно тежим правцем преко Скадра и Никшића ка Мостару. За немачке снаге ово пресецање пута ка северу и није морало представљати изненађење, али је истина да су због новостворене ситуације и Вајкс и Лер морали да мењају планове и правац кретања, што је нашим јединицама, разуме се, одговарало.

Од тада је за Команду Југоистока и за Команду Групе армије „Е“ обезбеђење повлачења, прихват и пребацивање снага Групе армије „Е“ у Босну, затим северно од Саве ради пружања помоћи Групи армија „Ф“ на сремском фронту и у Мађарској, то био најважнији задатак, а краљевачки мостобран оперативна просторија од које је највише зависио тај успех.

Немци су 27. новембра 1944. године ипак отворили пут долином Ибра, те је део Лерове маршевске колоне која се кретала из правца Рашке прошла кроз Краљево. Но, исте ноћи Штаб 34. немачког армијског корпуса наредио је хитно извлачење јединица из долине Ибра, при чему су јединице 7. СС дивизије поставиле мине на свим важним правцима и порушиле мостове. За то време борбена група „Фишер“ је чврсто држала положаје на левој обали Западне Мораве. Истовремено, ка Краљеву је напредовала 2. пролетерска дивизија, а 25 дивизија са 18. и 19. бригадом прешла је Ибар и усмерила дејство ка Каони ради ликвидирања четника и спајања са 2. дивизијом. У уличним борбама са заштитницима 7. СС дивизије у току дана и по доласку ноћи 28. новембра, 3. и 4. бригада 2. пролетерске дивизије, уз садејство 223. дивизије Црвене армије успеле су да ослободе Краљево...

— Ослобађањем овог дела Србије — закључује др Коча Јончић, дефинитивно је војнички и политички решено до тада, наоко најспорије питање у стварању нове Југославије, чак и вештачки исконструисани од одређених кругова и снага у западним савезничким земљама — опредељења народа Србије за будуће друштвено уређење Србије и Југославије“.

Овај научни скуп је, чини се, заувек решио још једну дилему: шта је било прече — ићи на Београд или ослобађати југозападну Србију? Међународни углед, који је НОП-у у то време био итекако потребан, није се могао обезбедити у долини Ибра — истакла је већина учесника скупа. Осим тога, Лерових више од 300.000 искусних и добро наоружаних војника који су бескомпромисно себи крчили пут за повлачење из Грчке, то је добро процењено, унели би пометњу (читај — смрт) у редове наших јединица да је раније и непосредније дошло до сукоба. Овако, „маневар клешта“, како је у расправи истакао генерал Душан Дозет, постао је наша ратна иновација којом је обогаћена ратна вештина и коју је свет признао.

На том, али и на другим искуствима стеченим управо на подручју ибарскозападноморавског ратишта и данас се васпитавају генерације

војника. Управо та сазнања и њихов значај потврдили су на још један начин југословенски третман краљевачкочачанских ратних операција, а то је и био један од главних циљева овог научног разговора у Краљеву.

Саставни део научног скупа чиниле су и две изложбе. У првој, под називом „Борба за ослобођење Краљева и Чачка 1944. године“ доминирале су фотографије и документи који илуструју догађаје о којима је вођена расправа, а потичу од наших, немачких и руских извора.

На другој изложби, под насловом „Друштвенополитички развој Србије од 1944. до 1950. године“ изложена су сведочанство о једном другом херојском времену: о обнови и изградњи домовине.

Могло се лако запазити да се крај изложбеног материјала нису задржавали само људи из ратне колоне или генерација које су биле непосредни учесници и сведоци историје, већ и њихови потомци, да се некада стварно почињало од нуле. Заиста, имали су шта видети и једни и други, свеједно да ли им је циљ био подсећање или учење.

